

PUISTOT ja

PUUTARHAT

Euroopan rakennusperintöpäiviä vietetään vuosittain kaikissa Euroopan maissa. Päivien tarkoituksena on edistää paikallisen kulttuuriperinnön tuntemusta ja arvostusta.

Suomessa vuoden 2005 rakennusperintöpäiviä vietetään 9.–11. syyskuuta otsikolla Puistot ja puutarhat. Teemalla kiinnitetään huomiota suomalaiseen puutarhaperinteeseen ja puistoihin osana rakennettua kulttuuriperintöämme. Tarkoituksena on myös tuoda esiin erilaisia puisto- ja puutarhatyyppejä ja kannustaa näin niiden varjelemiseen.

Kaikki, yksityisistä henkilöistä yhteisöihin ja yhdistyksistä yrityksiin, ovat tervetulleita järjestämään avointen ovien päiviä, seminaareja, opastettuja kävelyretkiä ja muita rakennusperintötapahtumia.

Lisätietoja ja tapahtumakalenteri www.ymparisto.fi/erp -sivuilla.

Kannen kuvat:

Magnus von Wrightin öljvärimaalaus Oulun kävelypuistosta 1861.

Teos: Oulun taidemuseon kokoelmat. Kuva: Ilkka Soini.

Mikkelin Kenkäveron pappilan puutarha. Kuva: Etelä-Savon Marttapiirilitto ry.

Kannen graafinen asu: Lauri Putkonen.

Puistot ja puutarhat

Suomalainen puutarhaperinne

Parker och trädgårdar

Finländsk trädgårdstradition

Julkaisija: Suomen Kotiseutuliitto

Suomen Kotiseutuliiton julkaisuja A:11

Toimitus: Anna-Maija Halme

Tietoa ja toimintaa -luettelo: Hanna Hämäläinen

Kirjallisuusluettelo: Irma Lounatvuori

Esipuheen käännös: Camilla Ahlström-Taavitsainen

Tiivistelmien käännökset: Tom Sandström, Mona Schalin,

Camilla Ahlström-Taavitsainen

Sisällön ulkoasu: Ahoy!, Suomen Kuntaliitto, Nina Palmu-Pietilä

Taitto: Suomen Kuntaliitto, Nina Palmu-Pietilä

ISSN 0780-5187

ISBN 951-95378-6-4

Kirjoittajat vastaavat omien tekstiensä sisällöstä.

Euroopan rakennusperintöpäivien johtoryhmä on osallistunut teoksen suunnitteluun, tekstien tarkistamiseen ja toimitustyöhön.

Johtoryhmä: Heikki Kukkonen (puheenjohtaja), Markku Axelsson, Hanna Hämäläinen, Heljä Järnefelt, Pia Kuusiniemi, Pekka Leskinen, Irma Lounatvuori, Juha-Pekka Maijala, Pekka Metsola, Juhani Nenonen, Tuula Paalimäki, Minna Perähuhta, Juhani Railo, Mona Schalin, Markku Tanner, Anna-Maija Halme (sihteeri).

SISÄLTÖ

ESIPUHEET

Mielen puistot, Heikki Kukkonen	4
Parker – bygnadsarvets levande kärna, Heikki Kukkonen	6
Puistot ja puutarhat – teema Virossa, Silja Konsa	8

SUOMALAISESTA PUUTARHAPERINTEESTÄ

Puutarhat, puistokadut ja istutukset – suomalaisen kaupunkipuiston vaihteita, Mona Schalin	12
Puutarha, lakriksi ja kulkue – suomalaisen puutarhan kansainvälisyys, Maunu Häyrynen	18
Mistä koristepuumme ovat kotoisin? – suomalaisten puistopuiden lajeista ja alkuperistä, Pentti Alanko	24
Oleskelua puistoissa – puistoleikit ja -pelit Pirkko Sassi	30
Ryytimaita, puutarhoja ja puistoja kirjallisuudessamme Hannes Sihvo	40

Tietolaatikot:

Puistojen veistokset	15
Polut ja puistokäytävät	27
Arboretumit	28
Oma puistoni – oppilaat puistotutkijoina	32

KOTIMAISIA PUISTOJA JA PUUTARHOJA

Aulanko – hämäläisestä kulttuurimaisemasta modernisaation monumentiksi Taneli Eskola	56
Asemapuisto, Sinikka Joutsalmi	64
Lähiöpihalta puistoon – Tapiolan Silkkiniitty Ria Ruokonen	70
Vanhat hautausmaat – monien muistojen puistot Marja Terttu Knapas	76
Kujanteet maisemassa Camilla Rosengren	84

Puolivirallinen kauneus vesipeilissä – kanavien maisemat kultakaudella Timo Suominen, Päivi Vattulainen	90
Maalaispuutarhojen kehitysvaiheita Eeva Ruoff	98
Tietolaatikot:	
Aulangon Karhuveistos	61
Yksityistettyjen voimalaitosten asuinalueiden viherrakentaminen tarvitsee ohjausta	68
Puutarhakaupunkiaate	73
Hautaveistokset	79
Kivi, puu ja teräs puistorakentamisessa	86
Puistot matkailun kohteina	95
Koulupuutarhat	103
PUISTOT ILONAMME	
Puistoissa luonto lähellä kaupungissakin Mattias Tolvanen	108
Kaupungin ja taajaman viherrakenne Maija Rautamäki	114
Puisto mielen virkistäjänä Erja Rappe	118
Kansalaistoimintaa puistojen ja muistojen puolesta Varpu Poutanen	126
Risuja ja ruusuja – puistonhoidon arkea Taina Penttilä	134
Tietolaatikot:	
Hämeenlinnan kansallinen kaupunkipuisto – kansanpuisto	111
Parantoloiden puistot ja puutarhat	121
Kansalaiset puistojen suunnittelussa	132
Kulttuuriympäristökäsitteitä	137
Tietoa ja toimintaa	140
Kirjallisuutta	142

MIELLEN PUISTOT

Suomalaisen rakennusperinnön elävä ydinosa, puistot ja puutarhat, on sen muuttuvinta palstaa. Niiden valinta Euroopan rakennusperintöpäivien teemaksi avaa uuden uran rakennusperintöpäivien intressikenttään. Ura ei ole yllättävä eikä vähäinen. Se on vain sattunut tähän asti jäämään lähes huomiotta.

Meille suomalaisille on luonto eri muodoissaan ehkä kaikkein arvostetuin elinpiirimme ulottuvuus. Asuinympäristöjen tutkimus on tuonut kerta toisensa jälkeen esiin luonnon painavan merkityksen, olipa sitten kyse lasten, nuorten, työikäisten tai eläkeläisten ympäristöarvoista.

Puistot ja puutarhat ovat yhtä aikaa sekä osa rakennusperintöä että luontoa. Ne ovat ihmisen haltuunsa ottamaa *rakennettua luontoa*, jos nyt luontoa ylipäättään voidaan ottaa kenenkään haltuun. Puistot ovat kaupunkien vakiintunut julkinen elementti ja puutarhat taas kansalaisten yksityistä ”puistoa”, näiden omien harrastusten, maun ja varallisuudenkin heijastajina.

Molemmilla on suuri merkitys asu-

jien hyvinvoinnille. Niihin sijoitettujen varojen hyötysuhde on korkea, olkoonkin että puiston rakentaminen ja ylläpito voivat olla suhteellisen kalliita toimia. Puistot ja puutarhat ovat joskus yhdyskunnan vanhinta rakennettua kerrostumaa. Puistoihin liittyy myös paljon henkilökohtaisia muistoja ja siksi puistojen merkityssisältö väistämättä muuttuu sukupolvesta toiseen.

Puistojen ja puutarhojen vaaliminen osana kansallista rakennusperintöä ei ole ongelmaton. Molemmat toimivat dynaamisen luonnon omien lakien mukaan. Ne muuttuvat vuodenaikojen rytmissä. Elollisena luontona ne kasvavat, kukoistavat ja katoavat. Niitä ei voi aivan samalla tavalla korjata, maalata tai saneerata kuin rakennuksia.

Puistoilla ja puutarhoilla on omalekkisiä ominaisuuksia, luonnon ehdoilla tapahtuvia kehitysvaiheita ja paikan ominaisuuksista johtuvia erityispiirteitä. Sellaisten kunnioittaminen vaatii tasapainottelua. Kun puistot ja puutarhat ovat lisäksi monessa suhteessa riippuvaisia niiden ympärillä vallitsevasta rakennetusta ympäristöstä, eivät hoidon

reseptit voi olla kaikkialla samoja.

Kaikeksi onneksi puistojen ja puutarhojen hoidossa on totuttu kuuntelemaan ammattilaisia. Toisaalta hoitotoimenpiteet, varsinkin silloin jos ne ovat radikaaleja, herättävät monenlaista julkista keskustelua, josta ei puutu erisuuntaisia varmoja mielipiteitä.

Maankäyttö- ja rakennuslain vuorovaikutusvaatimukset ulottuvat viheralueiden suunnitteluun. Sillä saralla toimivilla on ehkä helpompi haaste edessään kuin muilla kaupunkisuunnittelijoilla täyttääkseen kansalaismielipiteiden herkin kuuntelun vaatimuksen – vieläpä niin, että kuunnellut tuntevat myös vaikuttaneensa.

Onhan kaikeksi onneksi niin, ettei puistoihin useinkaan liity samanlaisia suuria omaisuusarvoja ja tuotto-odotuksia kuin rakennuskortteleiden kohdalla on asianlaita. Siksi paikallisten kantojen kuuleminen on yleensä helppoa, olkoonkin että puistojen muuttaminen rakennusmaaksi käy nykyisen lainsäädännön vallitessa entistä esteettömämmin. Kansalaistoimijoilla on haastetta kerrakseen, kun he koettavat pitää kaupunkikehittäjien sormet erossa perinteisistä puistoista tai puutarhoista.

Tämänvuotinen rakennusperintöpäivien teema on yleisluonteinen pelinavaus luonnon suuntaan. Tulevien vuosien teemojen joukkoon mahtuu vielä useitakin syvemmälle porautuvia näkökulmia rakennetun luonnonperinnön eri osiin. Niiden esiintulo on sitä no-

peampaa, mitä kiinnostavampia paikallistaapahtumia tämänvuotisen teeman ympärille kyetään eri puolilla maata järjestämään.

Heikki Kukkonen
dosentti

Euroopan rakennusperintöpäivien
johtoryhmän puheenjohtaja
Suomen Kotiseutuliiton
hallituksen puheenjohtaja

PARKER – BYGGNAD SARVETS LEVANDE KÄRNA

Det finländska byggnadsarvets levande kärna och dess mest föränderliga element är våra parker och trädgårdar. Valet av dem till tema för de europeiska byggnadsarvsdagarna ger dagarna en ny riktning. Det är en inbrytning som varken är överraskande eller obetydlig. Det har bara råkat sig att man inte har tänkt så mycket i de banorna.

För oss finländare hör naturen i sina olika skepnader till den dimension i livet som vi kanske uppskattar allra mest. Gång på gång har undersökningar av boendemiljön poängterat naturens stora betydelse. När det gäller miljön har barn, unga, folk i arbetsför ålder och pensionärer identiska värden.

Parker och trädgårdar är på en gång delar av både den byggda miljön och naturen. De är en bit *byggd natur* som människan tagit i besittning, om nu naturen överhuvudtaget kan tas i besittning. Parkerna är en del av städernas etablerade offentliga element, medan trädgårdarna representerar den privata "parken" och speglar invånarnas egna intressen, smak och förmögenhet.

Bägge har stor betydelse för in-

vånarnas trivsel. De medel som investerats kommer mångfalt igen, låt vara att det kan vara relativt dyrt att bygga och underhålla parker. Parkerna och trädgårdarna kan ibland höra till samhällets äldsta byggda skikt. Många personliga minnen är också kopplade till parkerna och därför förändras deras betydelse oundvikligen från generation till generation.

Det är inte helt problemfritt att integrera värden av parker och trädgårdar med den nationella byggnadsvården. De utgör delar av den dynamiska naturens egna lagar och förändras i takt med årstiderna: växer, blomstrar och försvinner. Det går inte att reovera, måla eller sanera dem på samma sätt som man gör med byggnader.

Parker och trädgårdar följer sina egna lagar. Utvecklingen sker på naturens villkor och det finns särdrag som beror på platsens egenskaper. Det är en balansgång att respektera särdragen. Om man dessutom tar hänsyn till att parker och trädgårdar i många avseenden är beroende av den byggda miljön omkring dem förstår man att skötseln

inte kan fungera enligt samma recept överallt.

Till all lycka har man lärt sig att lyssna på yrkesfolk när det gäller skötseln av parker och trädgårdar. Å andra sidan kan skötseln, i synnerhet om den kräver radikala ingrepp, väcka en hel del offentlig debatt som inte saknar inslag av tvärsäkra åsikter.

Kravet på växelverkan i markanvändnings- och bygglagen utsträcker sig till projektering av grönområden. De som arbetar inom detta fält har eventuellt en mindre utmaning framför sig än andra som är involverade i stadsplanering. De kan kanske lättare uppfylla kravet på att låna ett öra åt medborgarnas krav och medborgarna kan sin tur uppleva att deras respons har burit frukt.

Till all lycka finns det sällan lika stora förmögenhetsvärden och avkastningsförväntningar knutna till parker som till bostadskvarter. Därför är det i allmänhet lätt att lyssna till den lokala opinionen, låt vara att det inom ramen för nuvarande lagstiftning är lättare än förr att förvandla parker till byggnadsmark. Det särskilda skydd som parker tidigare hade om de var utmärkta i stadsplanen finns inte längre. Det är en verklig utmaning för alla aktiva medborgare att inte låta våra fädernearvda parker och trädgårdar naggas i kanten av "utvecklingen".

Temat för årets byggnadsarvsdagar är en allmänt hållen spelöppning i rikt-

ning mot naturen. Under de kommande åren kommer det att finnas plats för flera mera djuplodande synvinklar på olika aspekter av naturarvet. Synvinklarna kommer att lyftas fram desto snabbare ju mera intressanta lokala program kring årets tema man kan ordna på olika håll runt om i landet.

Heikki Kukkonen

docent

ordförande för ledningsgruppen
för Europas byggnadsarvsdagar
styrelseordförande för
Finlands Hembygdsförbund

PUISTOT JA PUUTARHAT

TEEMA VIROSSA

Viron puistot ja puutarharakentaminen ovat olennainen osa eurooppalaista kulttuuria. Meidät yhdistää Eurooppaan niin kehityshistoria, historialliset tyylikaudet kuin rakentamistavatkin. Virossa voi nähdä ja kokea eri aikakausia kuvastavia ja entisajan eurooppalaista henkeä huokuvia puistomaisemia. Samalla niissä voi tunnistaa kuitenkin myös paikallisen luonnonympäristön vaikutukset. Näin Viron historialliset puistot rikastuttavat osaltaan eurooppalaista puistokulttuuria.

Virossa on ollut melko paljon puistoja. Lähes kaikkien kartanoiden ympäristöt on rakennettu puistoiksi eri suuruisilla alueilla. Vielä satakunta vuotta sitten Virossa oli yli 1000 kartanoa puistokokonaisuuksineen. Osa niistä on jo hävinnyt ja jotkut ovat saaneet uuden muodon, mutta huomattava osa niistä värittää yhä Viron maisemaa.

Koska kyse on huomattavasta kulttuuri- ja luonnonperinnöstä, on historialliset puistot otettu valtion suojeluksen. Luonnonsuojelun piiriin kuuluu 257 puistoa. Muistomerkkien ja historiallisten kohteiden suojelun piirissä on

289 puistoa, joista suurin osa on kartanopuistoja. Muistomerkkien joukkoon on luettava myös Viron historialliset hautausmaat, joissa vanhat ja arvokkaat viheralueet ja perinteinen rakentaminen ovat säilyneet näihin päiviin saakka.

Samoin kuin Suomessa ja muuallakin Euroopassa meidän puutarhataiteemme ensimmäisiä innokkaita harrastajia olivat luostarit. Jo 1300-luvulta on historian lähteissä merkintöjä myös Tallinnan varakkaiden asukkaiden julkisista puutarhoista. Kartanoiden varhaisia säännöllisiä puistorakennelmia tiedetään kyllä olleen jo aiemmin ja yksittäisinä niitä on säilynyt tällekin vuosisadalalle, mutta yleisesti ottaen Viron puistojen perustamisaika jää 1700-luvun puolelle. Kyseisen aikakauden luova ja esimerkillinen pioneerityö on Venäjän tsaari Pietari I:n määräyksestä perustettu suurenmoinen barokkityylinen Kadriorgin puisto, joka on Viron hienoimpia, tyylipuhtaampia ja myös hoidetuimpia puistoja.

Eniten Virossa on vapaasti rakennettuja kartanoihin kuuluvia maisemapuistoja. Näissä maalauksellisissa eng-

lantilaistyyllisissä puistoissa huomiota herättävät avointen ja suljettujen alueiden vuorottelu, edestakaisin kiemurtelevat puistotiet, näköalan suuntaaminen kohti hallitsevaa tekijää sekä sommittele ja värien suhteet.

Puistojen pienet rakennelmat kuten veistokset, maljakot, obeliskit ja syvennykset ansaitsevat erityisen huomion, sillä niitä on säilynyt Virossa vähän epävakaa ilmasto-olosuhteistamme johtuen. Puistojen reuna-alueet ovat luonnoläheisesti ja vapaasti rakennettuina suurimmaksi osaksi säilyneet. Päärakennusten lähiympäristö etu- ja takaaukioineen on sen sijaan ollut reuna-alueita alttiimpi muutoksille ja stilisoinneille. Historisismia noudattaen niissä esiintyy jugendia ja muita uudenaikaisia rakennustapoja.

Kartanopuistojen historiassa alkoi uusi aikakausi 1900-luvulla, jolloin kartanot ja niitä ympäröivät puistot takavarikoitiin valtiolle ja jaettiin useiden omistajien kesken. Nykyään kartanopuistot ovat valtion omistuksessa, paikallisen itsehallinnon alaisuudessa tai yksityisomistuksessa.

Tällä hetkellä historiallisia puistoja arvostetaan Virossa suuresti. Me pidämme vanhaa kartanopuistoa näyttönä sekä vakaasta kulttuurista, historiallisesta tyylikaudesta että omistajan, arkkitehdin ja puutarhurin luomistyöstä. Puistojen liittyminen tärkeisiin historiallisiin tapahtumiin tai legendoihin laajentaa niiden arvoa entisestään.

Kasvillisuus tekee puistosta muistomerkkinä erityisen, sillä puisto on elävä ja muuttuva, samanaikaisesti sekä arkkitehtuurinen että puutarhataiteellinen sommitelma. Puiston pitäisi olla yhtäläillä sekä esteettisesti nautinnollinen virkistyspaikka että kulttuurinen elämys. Tästä juontuu Viron Euroopan rakennusperintöpäivien – virolaisittain Euroopa muinsuskaitsepäevade – ajatus kiinnittää entistäkin enemmän huomiota luonnonsuojelijoiden ja muistomerkkien suojelijoiden yhteistyöhön sekä tietojen ja kokemusten yhdistämiseen.

Vuoden 2005 puisto- ja puutarhateema suunnataan suurelle yleisölle, puistojen ja puutarhojen omistajille sekä erityisalojen asiantuntijoille. Teemalla pyritään siihen, että taiteellisesti ja kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden puistojen ja puutarhojen olemassaolo tiedostetaan, niitä arvostetaan ja ne säilytetään. Euroopan rakennusperintöpäivistä pitäisi jäädä soimaan ajatus ja vetoisuus, että puistoja hoidettaisiin säännöllisesti. Se ilahduttaa silmiä ja sydäntä sekä luo edellytykset puiston säilymiselle tuleville sukupolville.

Silja Konsa
vanhempi tarkastaja
Harjunmaan museovirasto